

TA'LIM JARAYONINING MA'LUMOT BERUVCHI, TARBIYAVIY VA
RIVOJLANTIRUVCHI FUNKTSIYALARINING BIRLIGI

Baxromova Vasfiya

Erniyozova Dilyora

Respublika musiqa va san'at kolleji

Har bir o'tiladigan dars qaysi mutaxassislik, yo'nalish bo'lishidan qat'iy nazar 3 funktsiyani amalga oshiradi. Ular ma'lumot beruvchi yoki (didaktik ba'zi adabiyotlarda ta'limiy), rivojlantiruvchi va tarbiyaviy

1. Ta'limiy – o'rganilayotgan mavzu bo'yicha bilimlarni o'zlashtirish, ko'nikma va malakalarni shakllantirish.

2. Rivojlantiruvchi – talabalar ongli aqliy faoliyatiga erishish, pedagogik jarayonga talaba o'qituvchi hamkorligida hissiy aloqadorlikni ta'minlash, talaba bilish faoliyatini motivlashtirish, ya'ni talabaga bilimni namoyish qilish, amaliy faoliyatga qodir bo'lish va buning uchun bilim olish imkoniyatini ta'minlash, mustaqil va ijodiy ishni tashkil qilish.

3. Tarbiyaviy – muayyan maqsadlarga erishishga qaratilgan hamkorlikdagi faoliyat jarayonida egallanilgan xulq – atvor normasidir.

Ta'lim jarayoni o'qituvchining talabaning bilim faoliyatiga mohirona ta'sir ko'rsata olishi natijasida amalga oshiriladi, ya'ni talaba bilimlarni idrok qilib, (idrok – borliqning odam ongida aks etishidir. Biz daraxt, odam, hayvon va h.k.z.larni idrok qilamiz), tushunib mustahkamlaydi.

Tushunishning indukciya (xususiy hollardan umumiy qoidaga borish), dedukciya (umumiydan xususiyga qarab fikr yuritish) jarayonlari amalga oshsa, mustahkamlashda yangi material idrok qilingan vaqt hosil bo'lgan muvaqqat bog'lanishlar mustahkamlaydi.

Ta'lim qoidalari o'qituvchining o'z faoliyatini rejalashtirish va talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarini egallashlarida rioya qilishlari kerak bo'lgan asosiy qoida va yo'l – yo'riqlarni o'z ichiga oladi.

So'nggi yillarda olimlar tomonidan yaratilgan pedagogik adabiyotlarda didaktik qoidalar turlicha guruhlashtirilmoqda. Ana shularga asoslangan holda quyidagicha ta'lim printsiplarini ko'rsatib o'tish mumkin.

1. Ta'limning ilmiyligi. Nazariy qoidalarni tushunish – materialni ilmiy asosda izohlab berishning muhim belgisi bo'lib, u o'qituvchining fikrlash faoliyati xususiyatlarini belgilaydi. Ilmiy bilimlar ilmiyligicha qolib, voqelikni har xil darajada aks ettirishi mumkin. Ilmiy izoh ta'limning hamma bosqichlarida, har bir sinfda amalga oshadi. Ilmiylik qoidalarining vazifalaridan biri – nazariy ma'lumotlar tizimini shu ma'lumotlarda tevarak – atrofdagi dunyoni qanchalik aks etganligi nuqtai- nazaridan bilib olishdir.

Mavzuni ilmiy nazariy jihatdan tushunish talabalarning dunyoqarashini, fikrlashini, e'tiqodini tarkib toptiradi. Yoshlarning ilmiy – tadqiqot ishlariga qiziqishini shakllantirib, zamonaviy fan va texnika taraqqiyoti darajasiga muvofiq keladigan bilimlar bilan qurollantiradi.

2. Ta'limning tizimli va izchil bo'lish printsipi. Ta'limning tizimli bo'lishi uning izchil bo'lishi bilan bog'liqdir. Izchillikka asoslangan ta'limning xarakterli belgisi shundaki, u o'quvchilarning oldindan o'zlashtirgan bilim va malakalari zamirida yangi bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilish, ularning o'zaro bog'lanishlarini takomillashtirish va aksincha, yangi bilimlarni bayon qilish jarayonida oldindan o'zlashtirilgan bilim, malaka va ko'nikmalarini yana ham chuqurlashtirish, kengaytirish va mustahkamlashni ta'minlashga qaratilgandir.

Tizimlilik va izchillik o'quvchilarda har qaysi o'quv fanlarining bir – biri bilan uzviy bog'liq bo'lishini ko'rsatishda ham muhim ahamiyatga ega.

Ta'limning tizimli bo'lish qoidasi bayon qilinayotgan o'quv materiallarini mustahkamlash va ilgari o'tilgan materiallarni to'ldirishga xizmat qilishini; o'quvchilarning uzluksiz va tizimli suratda mustaqil ish olib borishlarini; o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim va hosil bo'lgan ko'nikma, malakalarini hisobga olib borishni ham o'z ichiga oladi.

3. Ta'lim va tarbiyaning birligi printsipi.

Ta'lim – tarbiyaning birligi ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil qilish va o'qitishning xilma – xil usul va uslublaridan foydalana olishga ko'p jihatdan bog'liqdir. Ayniqsa, ta'lim bilan tarbiyaning birligini ta'minlamoq uchun:

a) bayon qilinayotgan o'quv materiallarining mazmuni ham ilmiy, ham g'oyaviy jihatdan to'g'ri tashkil qilinishi;

b) o'qitilayotgan mavzuning ilmiy va tarbiyaviy mohiyati ochib berilishi, ta'lim jarayonida hadislardan foydalanish imkoniyatining yaratilishi;

v) bayon qilinayotgan ilmiy bilimlarning puxta va mustahkam o'zlashtirilishi va turmushda unga amal qilinishi;

g) ta'limda muammoli jarayonni vujudga keltirish, o'quvchilarning qiziqishlari, faollik va tashabbuskorliklarini ta'minlashga e'tiborning kuchaytirilishi;

d) ta'lim jarayonida o'quvchilarning uyushqoqlik, intizomlilik va javobgarlikni sezish, o'zaro yordam hislarini tarbiyalashni ta'minlamoq zarur.

4. Ta'limda nazariyaning amaliyot bilan bog'liqlik printsipi.

Ta'lim jarayonida nazariya bilan amaliyotning birligi qoidasining izchillik bilan amalga oshirilishi oqibatidagina o'quvchilar o'quv materialining tub mohiyatini, tabiat va jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlarini ilmiy asosda atroflicha to'g'ri, chuqur tushunib oladilar va kelajak amaliy faoliyatlari uchun zarur bo'lgan mahorat, ko'nikma va malakalar hosil qiladilar.

5. Ta'limda onglilik, faollik va mustaqillik printsipi.

O'qitishning onglilik qoidasi o'quvchilar yangi materialni idrok qilish da ta'riflar, teoremlar, adabiyotdan she'r yodlash va hokazolarning ifodalanishinigina emas, balki ularning hayotiy hodisalar, jarayonlar bilan bog'liq bo'lgan mazmunini ham tushunishlarini talab etadi. Aks holda bilimlarda yuzakichilik avj oladi, bunda material quruq yodlab olingan bo'ladi. O'quvchilar uni qayta aytib bera oladilar, lekin uning mohiyatini tushunmaydilar va amaliy faoliyatlarida qo'llay olmaydilar.

6. Ta'limda ko'rsatmalilik printsipi.

Ta'limning ko'rsatmalilik qoidasi didaktik qoidalarning biri bo'lib, u o'qitish jarayonining sifatini orttiradi, o'quvchilarning bilim olishlarini osonlashtiradi. O'qitishning

ko'rsatmaliligi shuni tasdiqlaydiki, agar o'quvchilarda o'rganilayotgan narsa va hodisalarni bevosita idrok qilishga bog'liq muayyan hissiy – amaliy tajriba bo'lgan taqdirdagina ular bilimlarni ongli suratda o'zlashtiradilar. Bu qoida o'qitish jarayonida ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm – maza bilish, teri, muskul – harakat kabi sezgi organlarining bir yo'la ob'ekt ustida safarbar qilinishini talab etadi.

Ta'limda ko'rsatmalilikning samarali natija berishi uchun uning ma'lum jihatlariga e'tiborni qaratish lozim. Jumladan,

1. Ishlatiladigan ko'rsatmali qurollar u yoki bu sinf o'quvchilarining yoshi va o'ziga xos xususiyatlari, umumiy tayyorgarligi – saviyasiga mos kelishi lozim.

2. Foydalanadigan ko'rsatmali qurollar o'tilayotgan dars mavzusining mazmunini ochib berishga yordam beradigan materiallar bo'lishini hisobga olmoq, demak, uning to'g'ri tanlanishiga e'tibor bermoq lozim.

3. Dars jarayonida foydalanish uchun belgilangan ko'rsatmali materiallardan unumli foydalanmoq uchun zarur bo'lgan ta'lim usullari to'g'ri tanlangan bo'lishi lozim.

7. Ta'lim jarayonida har qaysi o'quvchiga xos xususiyatlarni hisobga olish printsipti.

Ilg'or klassik pedagogika namoyandalari ta'limning o'quvchilarga mos bo'lishi yuzasidan bir qator qoidalar ishlab chiqqanlar. Ulardan biri

8. «Osondan qiyinga qarab» printsipti.

O'tiladigan materialning haddan tashqari yengil bo'lishi bolalarning qiziqishini so'ndirganidek, ularning bilimda olg'a qarab borishlarini ham ta'minlay olmaydi. Aksincha, o'tilajak materiallar bolalar saviyasiga nisbatan og'ir, tushunish qiyin bo'lsa, qo'yilgan misol va masalalarni echish, hal qilishga o'quvchilarning qurbi etmasa, ularda o'z kuchiga ishonmaslik kayfiyati tug'iladi.

Moslikning ikkinchi bir qoidasi «Ma'lumdan noma'lumga qarab borish»dir. Bu qoidaga amal qilishda o'quvchilarda avvaldan mavjud bo'lgan ilmiy bilim va tajribalar zahirida yangi, hali o'quvchilarga ma'lum bo'lmagan ma'lumotlar bilan qurollantirishni tushunmoq lozim.

Moslik qoidasining uchinchi «Soddadan murakkabga qarab borish»dir.

Moslik qoidasi yana bir qator talablarga amal qilishni taqozo qiladi. Ayniqsa, darsda berilayotgan bilimlarni o'quvchilar puxta o'qib olishlariga imkoniyat yaratish uchun puxta va mustahkam rejaga amal qilinishi, bayon qilinayotgan materiallardan lo'nda xulosalar chiqarish talab qilinadi.

9. Ta'limda ilmiy bilim va ko'nikma, malakalarni puxta, mustahkam o'zlashtirish printsipti.

Bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirib olishning mustahkamligiga avvalo hamma o'qitish qoidalari: tushunarliklik, tizimlilik va izchillik, nazariya bilan amaliyotning bog'liqligi, ko'rsatmalilik, o'quvchilarning ongliligi va faolligi qoidalarini amalga oshirish bilan erishiladi. Puxta o'zlashtirishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan takrorlash va mashq qildirishga ham bog'liqdir.

Takrorlashning ahamiyati shundaki, takrorlash jarayonida faqat oldindan o'zlashtirilgan o'quv materiallarigina esga tushurilmay, balki shu o'quv materiallariga bog'liq bo'lgan yangi – yangi ma'lumotlar ham beriladi, o'zlashtirilgan bilimlarning noaniq bo'lib qolgan tomonlari oydinlashtiriladi va to'ldiriladi.

Xulosa qilib, shuni aytish lozimki, ta'limning puxta o'zlashtirish qoidasi muhim didaktik talab va qoidalarni, ya'ni o'quvchilar tomonidan tizimli va ongli o'zlashtirilgan ilmiy bilimlarni mustahkam, esda saqlab qolish hamda o'zlashtirilgan ilmiy bilimlarni o'z turmush faoliyatlarida qo'llay olish malakalari bilan qurollantirishni nazarda tutadi.

ADABIYOT:

1. . Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasining dolzarb muammolar. / Ed. M.I. Moro, A.M. Pishkalo. - M.: Pedagogika, 1997 yil.
2. Aleksandrova E.I., Matematika. 3-sinf uchun ish varaqasi. (Rivojlantiruvchi ta'lim dasturi). 2-qism. M.: "Pedagogika uyi", 1995 yil.